

Elif Özge GÜRDAL

**TÜRKİYE İŞVEREN SENDİKALARI
KONFEDERASYONUNUN (TİSK)
ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
POLİTİKALARI**

**FİLİZ KİTABEVİ
İSTANBUL
2024**

Kasım 2024

ISBN: 978-625-6134-62-1

BASKI - CİLT

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Matbaacı Sertifika Numarası: 77398

YAYINLAYAN

Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım
Petrol Ürünleri Sanayi ve Tic. Ltd. Şti.
Cemal Yener Tosyalı Cad. No: 57/A (113)
Vefa-Fatih/İSTANBUL
Tel: (212) 527 0 718
(850)441 0 359
Faks: (212) 519 20 71

www.filizkitabevi.com

bilgi@filizkitabevi.com

Yayıncı Sertifika Numarası: 77398

Copyright© Bu kitabın Türkiye'deki yayın hakları Filiz Kitabevi Basım Yayın Dağıtım Petrol Ürünleri San. ve Tic. Ltd. Şti.'ne aittir. Her hakkı saklıdır. Hiçbir bölümü ve paragrafı kısmen veya tamamen ya da özet halinde, fotokopi, faksimile veya başka herhangi bir şekilde çoğaltılmaz, dağıtılamaz. Normal ölçüyü aşan iktibaslar yapılamaz. Normal ve kanunî iktibaslarda kaynak gösterilmesi zorunludur.

Canım Anneme...

ÖNSÖZ

Dünya ölçeğinde yaşanan gelişmelere paralel olarak, 1980 sonrası Türk ekonomisi takip ettiği ithal ikame politikasını bırakıp ihracata dayalı kalkınma politikalarına geçmesiyle bu değişim siyasal, sosyal bir çok alanda etkili olduğu gibi endüstri ilişkileri sistemini de etkilemiştir. Endüstri ilişkileri sisteminin aktörlerinden olan işveren örgütleri de yaşanan bu ekonomik ve toplumsal değişim ve dönüşüm sürecinden etkilenmişlerdir. Bu süreçte Türk işverenlerinin üst örgütlenmesi olan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) Türk çalışma hayatının politikalarının belirlenmesinde temel mesleki fonksiyonuyla yer alırken aynı zamanda bir baskı ve çıkar grubu olarak çalışma hayatında işverenlerin görüş, öneri ve taleplerinin iletilmesini sağlayarak yön verici olmuştur.

Türk işverenlerinin yurtiçi ve yurtdışında temsile yetkili üst örgütlenmesi olan TİSK'in 1980 sonrası ihracata dayalı kalkınma politikalarından başlayarak, ekonominin finansallaşması, ekonominin dijitalleşmesi ve Covid-19 dönemlerinde endüstri ilişkileri politikalarının şekillenmesinde etkisi olmuştur. Dolayısıyla bu dönemlerde yaşanan gelişmelerin endüstri ilişkileri politikaları üzerindeki etkileri ortaya konulmuştur.

Doktora sürecim boyunca ders dönemimden başlayarak tezimin tamamlanmasına kadar geçen tüm aşamalarda desteklerini üzerimden esirgemeyen, akademik gelişimim için yol gösteren, ilham veren danışman hocam Prof. Dr. Mustafa Delican'a sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca Prof. Dr. Sayım Yorgun ve Prof. Dr. Ayhan Gençler'e tezimin hazırlanması sürecinde yaptığı değerli görüşleri ve katkılarından ötürü teşekkür ederim.

Ayrıca tezimle ilgili yapmış olduğum araştırmam sırasında ihtiyaç duyduğum kaynaklara ulaşmamda sağladığı hız, kolaylık ile tez konumla ilgili kıymetli fikirlerini benimle paylaştığı için Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu Başkanı Sayın Özgür Burak Akkol ile konfederasyon personeline şükran ve minnetlerimi sunarım.

Yine tezimin hazırlanma sürecinde kıymetli fikirleri, yönlendirme ve yardımlarıyla desteklerini benden esirgemeyen arkadaşlarım Doç. Dr. Neşe Çakı'ya, Dr. Öğr. Üyesi Elvin Dinler Kısaçtutan'a ve doktora sürecimde gerek bilimsel ve gerekse moral motivasyon olarak her daim yanımda olduğunu hissettirerek bana büyük katkı sağlayan dostum Dr. Zeynep Çalışkan'a çok teşekkür ederim.

Son olarak destekleriyle beni bu noktaya getiren aileme teşekkürlerimi sunarken, beni hiç bir zaman yalnız bırakmayan ve bu çalışmanın hazırlanması sırasında bana tüm imkânlarını seferber eden, sürekli teşvik ederek ve dualarını benden esirgemeyen canım annem Fahrünnisa Yalçın'a çok teşekkür ederim.

Elif Özge GÜRDAL

İstanbul, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	V
TABLolar LİSTESİ	XI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	XIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ POLİTİKALARININ OLUŞUMU

1.1. Endüstri İlişkileri Politikaları	11
1.2. Endüstri İlişkileri Politikalarının Aktörleri	16
1.2.1 Devlet	16
1.2.2. İşçi Sendikaları.....	22
1.2.3. İşverenler ve Sendikaları.....	32
1.3. Endüstri İlişkileri Politikalarını Etkileyen Faktörler	40
1.3.1. Ekonomi Politikalarındaki Değişim	42
1.3.2. Devlet Yapısındaki Değişim	45
1.3.3. Yasal Düzenlemelerdeki Değişim.....	48
1.3.4. Teknolojideki Gelişim ve Değişme.....	52
1.3.5. Toplumsal Yapıdaki Değişim	58
1.3.6. Küreselleşme	62

İKİNCİ BÖLÜM
TÜRKİYE İŞVEREN SENDİKALARI
KONFEDERASYONU'NUN ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ
İÇERİSİNDEKİ YERİ

2.1. Türkiye’de İşveren Örgütlenmeleri	71
2.1.1. İşverenlerin Zorunlu Örgütlenmeleri: Meslek Odaları	72
2.1.2. İşverenlerin Gönüllü Örgütlenmeleri	75
2.1.2.1. İşveren Dernekleri	75
2.1.2.2. İşveren Sendikaları	81
2.1.2.2.1. Türkiye’de Özel Sektör İşveren Sendikaları.....	81
2.1.2.2.1.1. 1947-1961 Arası Dönem.....	82
2.1.2.2.1.2. 1961-1980 Arası Dönem.....	87
2.1.2.2.1.3. 1980 Sonrası Dönem.....	91
2.1.2.2.2. Türkiye’de Kamu İşveren Sendikaları	99
2.2. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu-TİSK.....	106
2.2.1. TİSK’in Kuruluş ve Gelişimi	106
2.2.2. TİSK’in Organları ve Yapılanması	111
2.2.3. TİSK’in Amacı ve Çalışma Konuları.....	113
2.2.4. TİSK’in Fonksiyonları	116
2.2.4.1. Mesleki Fonksiyon	117
2.2.4.1.1. Temsil Fonksiyonu	118
2.2.4.1.1.1. Yurtiçinde Temsil Fonksiyonu	118
2.2.4.1.1.2. Yurtdışında Temsil Fonksiyonu	119
2.2.4.2. Sosyal Fonksiyon	122
2.2.4.2.1. Vakıflar	122

2.2.4.2.2. Projeler.....	124
2.2.4.2.2.1. Ulusal Projeler	124
2.2.4.2.2.2. Uluslararası Projeler	129
2.2.4.3. Baskı Grubu Fonksiyonu.....	130

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İŞVEREN SENDİKALARI KONFEDERASYONUNUN TÜRK ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ POLİTİKALARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ (1980 SONRASI)

3.1. İthal İkamesinden İhracata Dayalı Ekonomiye Geçişte İzlenen Politikalar	133
3.1.1. Kamu Politikaları	133
3.1.2. Yapısal Düzenlemeler	137
3.1.3. Hukuki Düzenlemeler	141
3.1.4. Toplu Pazarlık Politikaları	146
3.2. Ekonominin Finansallaşması ve Endüstri İlişkileri Politikaları .	152
3.2.1. Kamu Politikaları	152
3.2.2. Yapısal Düzenlemeler	158
3.2.3. Hukuki Düzenlemeler	167
3.2.4. Toplu Pazarlık Politikaları	172
3.3. Ekonominin Dijitalleşmesi ve Endüstri İlişkileri Politikaları	183
3.3.1. Kamu Politikaları	183
3.3.2. Yapısal Düzenlemeler	193
3.3.3. Hukuki Düzenlemeler	198

3.3.4. Toplu Pazarlık Politikaları	201
3.4. Pandemi Dönemi ve Endüstri İlişkileri Politikaları	206
3.4.1. Kamu Politikaları	206
3.4.2. Yapısal Düzenlemeler	210
3.4.3. Hukuki Düzenlemeler	216
3.4.4. Toplu Pazarlık Politikaları	218
SONUÇ	221
KAYNAKÇA	237
ÖZGEÇMİŞ.....	276

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: İşçi Sendikalarının Fonksiyonları	24
Tablo 2: Gelişmiş ile Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından İşçi Sendikaları	31
Tablo 3: İşveren Sendikalarının Fonksiyonları	34
Tablo 4: Gelişmiş ile Az Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından İşveren Sendikaları.....	38
Tablo 5: TOBB Bünyesindeki Odaların Sayısı	75
Tablo 6: Ülkemizdeki Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Sınıflandırılması.....	77
Tablo 7: 1950-1959 Yılları Arasında Kurulan Bazı İşveren Sendikaları	86
Tablo 8: Yıllar İtibariyle İşveren Sendikalarının ve Üyelerinin Sayısı (1948-1960 yılları arası)	87
Tablo 9: Yıllar İtibariyle İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları (1963-1980).....	91
Tablo 10: Yıllar İtibariyle İşçi-İşveren Sendika ve Konfederasyonları (1980-2024).....	94
Tablo 11: İşkollarına Göre İşveren Sendika Sayısı (1980-2024)	96
Tablo 12: 1983 Yılına Kadar Kurulan Kamu İşveren Sendikaları	100
Tablo 13: 1980-2021 Yılları Arası Kamu İşveren Sendikalarının Toplu İş Sözleşmesi Sayısı, Temsil Ettiği İşyeri ve İşçi Sayısı.....	105

Tablo 14: Türkiye’de İstihdamın Sektörel Dağılımı 1979-1989 (%)	138
Tablo 15: İşgücü ve İşgücüne Katılım Oranı (1980-1993)	139
Tablo 16: Türkiye’de 2000-2013 Arası Finansal Sektör’ün GSYH İçindeki Payı (%)	155
Tablo 17: Gig Ekonomisinin Çalışanlar ve İşverenler Açısından Avantajları ve Dezavantajları	195
Tablo 18: Dijitalleşmenin Toplu Pazarlığa Olumlu ve Olumsuz Etkileri.....	202
Tablo 19: Türkiye’nin Covid-19 Dönemindeki Ekonomi Politikaları.....	207
Tablo 20: Covid-19 ve UÇÖ’nün Politikaları	209
Tablo 21: 2019-2022 Yıllarına Ait İşgücü Bilgileri	211

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
AE	: Aynı Eser
AGE	: Adı Geçen Eser
BES	: Bireysel Emeklilik Sistemi
BIAC	: OECD Nezdinde İşveren ve Sanayi Danışma Komitesi
BusinessEurope	: Avrupa İř Dñnyası Konfederasyonu - Confederation of European Business
BusinessMed	: Akdeniz İşletmeler Konfederasyonları Birliği- Union of Mediterranean Confederations of Enterprises
DDO	: Dijital Dñnüşüm Ofisi
GAN	: Küresel İşbaşında Eğitim Ağı
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
IOE	: Uluslararası İşverenler Örgütü – International Organization of Employers
İřKUR	: Türkiye İř Kurumu
KİT	: Kamu İktisadi Teřebbüsü
KOBİ	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler
MÜSİAD	: Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler - Organization of Petroleum Exporting Countries

OPF	: Ortak Paylaşım Forumu
UÇÖ	: Uluslararası Çalışma Örgütü-International Labour Organization
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCMB	: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TES	: Tamamlayıcı Emeklilik Sistemi
TİSK	: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TİSKO	: Tüm İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği

GİRİŞ

Endüstri ilişkileri, işçi ve işverenlerin karşılıklı etkileşimleriyle şekillenen kurumsal bir yapıdır. Ekonomik ve sosyal koşullara bağlı olarak gelişen, devlet, işçiler ve işverenler arasında sürdürülen ve odayında ücret pazarlığını esas alan ilişkiler bütünü olarak adlandırılabilcek bir kavram olan endüstri ilişkileri uygulamaları ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. Bu farklılıkların sosyo-ekonomik koşullar, yasal düzenlemeler, kültürel değerler ve tarihi gelişmeler gibi birçok faktörden kaynaklandığı bilinmektedir. Endüstri ilişkileri, ücret pazarlığı yapılırken çalışma barışını sağlamak ve tarafların haklarını koruyarak adil ve verimli bir çalışma ortamı yaratmayı amaçlamaktadır. Öte yandan endüstri ilişkileri, toplumsal refahı artırmak ve ekonomik büyümeyi desteklemek açısından da büyük öneme sahiptir.

Endüstri ilişkileri sistemindeki üç aktörden biri olan işçi sendikaları, hem işyerinde hem de toplum içerisinde üyelerinin ekonomik ve sosyal çıkarlarını korumak ve geliştirmek amacıyla bütün çalışanları ülkedeki endüstri ilişkileri sistemine bağlı olarak işyeri, işletme, sektör, ulusal ve uluslararası seviyede örgütlemeyi ve temsil etmeyi amaçlarlar. Esas itibariyle işçi sendikaları işverenlerle doğrudan toplu pazarlık yoluyla çalışma ilişkilerini düzenlemeye çalışırlar. İşçiler sendikalaşma yanı sıra “işçi dernekleri” şeklinde de örgütlenebilmektedirler.

Endüstri ilişkileri sisteminin ikinci sosyal tarafı işverenlerdir. İşverenler, gönüllü olarak, hem emek piyasası ve endüstri ilişkileri açısından çıkarlarını temsil eden “işveren sendikaları” hem de ürün piyasası ile ilgili gönüllü üyelik esasına dayalı “işveren dernekleri” şeklinde örgütlenebilmektedirler. İşverenler ayrıca, işçilerden farklı olarak mesleki anlamda zorunlu örgütlenmeye tabidirler. Dolayısı ile işverenler, hem zorunlu hem de gönüllü örgütlenme imkânına ötürü işçilere nazaran

daha fazla örgütlenme olanaklarına ve etkin olma kapasite ve gücüne sahiptirler.

Endüstri ilişkileri sisteminin bir diğer aktörü olan devlet ise hem endüstri ilişkilerinin yasal çerçevesini çizmekte ve hem de işveren vasfıyla doğrudan sistemin içerisinde yer almaktadır. Devlet kamu politikalarını oluşturan kurum olarak endüstri ilişkileriyle ilgili yasal düzenlemeler çerçevesinde endüstri ilişkilerinin yapısını, endüstri ilişkileri kurumlarının (işçi-işveren sendikaları, toplu pazarlık, grev ve lokavt) konularını, faaliyetlerini hak ve sorumluluklarını da belirlemektedir. Bu çerçevede devlet, endüstri ilişkilerinde hem kamuyu temsil eden hem de kamu gücünü kullanan niteliğiyle öne çıkmaktadır. Bu niteliklerine ilave olarak devlet, işveren olarak endüstri ilişkilerinde taraf olmakta, kamu hizmetlerinin etkin ve verimli bir halde yürütülmesini sağlamakta ve toplumsal refahın ve adaletin korunmasına katkıda bulunmaktadır. Bu hizmetleri yerine getirirken de işveren rolüyle devlet, takip ettiği politikalarla endüstri ilişkilerinde özel sektöre, işçi ve işveren sendikalarına yol gösterici ve yönlendirici olabilmektedir.

Türkiye’de işverenlerin sendikal örgütlenmeleri 1947 yılında 5018 sayılı İşçi ve İşveren Sendikaları ve Sendikal Birlikler Kanunu’nun çıkarılmasından sonra bölgesel çapta kurulmuş birkaç işveren sendikası ile başlamıştır. Hem işveren sayısının az olması hem de işverenlerin istedikleri zaman bir araya gelip görüşebilme olanağına sahip olmaları nedeniyle 1961 yılına kadar işveren sendikacılığı önemli bir gelişme gösterememiştir. 1961 Anayasası’yla oluşan yasal düzen ile ekonominin yapılanmasında sosyal taraflara yüklenen sorumluluklar ve roller işverenlerin sendikal örgütlenmelerini ve kendilerini geliştirmelerini gerekli kılmıştır. 1960–1980 yılları, yeni çalışma ilişkileri sistemi ile işçi ve işveren sendikaları sosyal ve ekonomik etkiler yaratmış ve bu endüstri ilişkilerinin kurumsallaştığı dönem olmuştur.

Dünya üzerinde küresel ölçekte yaşanan değişimlerin bir izdüşümü olarak, 24 Ocak 1980 tarihinde ekonomik kararların alınmasıyla, Türk ekonomisi de küresel çaptaki değişim ve dönüşümden etkilenmiş-

tir. Dünya ekonomisiyle bütünleşme çerçevesinde Türk ekonomisi takip ettiği ithal ikame politikasını terk etmiş, ihracat odaklı ve yabancı yatırımcıyı teşvik eden bir yaklaşım benimsemiştir. Bu değişim ile Türkiye'nin uluslararası ticarete rekabet gücünü artırması hedeflenmiş, sanayi yapısında dönüşüme ve daha fazla dış yatırım çekmeye odaklanılmıştır. Böylece Türkiye küresel piyasalarda daha etkin bir aktör haline gelmiştir.

Ekonomide ihracata dayalı ekonomi politikalarına geçişle birlikte oluşan değişim içerisinde kamu politikalarının farklılaşmasına bağlı olarak Türk endüstri ilişkileri sisteminde de bir dönüşüm yaşanmıştır. Bununla birlikte bu dönem endüstri ilişkilerinde önceki dönemlerde elde edilmiş olan geniş hakların belli bir ölçüde sınırlandığı bir dönem olmuştur. Bu değişimler, işçi işveren ilişkilerinin düzenlenmesinden, çalışma koşullarının belirlenmesine kadar geniş bir yelpazede görülebilir. Bu dönemdeki kamu politikalarının irdelenmesi de endüstri ilişkilerinin geçirdiği aşamaların anlaşılması açısından önemlidir.

Türkiye'de neoliberal politikalar, özellikle 1980'lerin başından itibaren ekonomi politikalarının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Bu dönemde, devletin ekonomik faaliyetlerini sınırlandırarak ekonomide yapısal dönüşümü sağlamak amacıyla büyük ölçekli özelleştirme programları uygulanmıştır. Enerji, iletişim, ulaştırma ve bankacılık gibi stratejik sektörlerde devlete ait işletmeler özelleştirilmiş veya özelleştirme sürecine dahil edilmiştir. Bu adımlar, piyasa ekonomisine geçiş sürecinde devletin rolünü yeniden tanımlamış ve özel sektörün ekonomik büyümeye katkısını artırmayı hedeflemiştir. Aynı zamanda, dış ticaret politikalarında da farklılaşma yapılarak ihracata dayalı bir büyüme stratejisi benimsenmiştir.

Devletin izlediği bu politikalar, ihracat teşviklerinin artırılması, dış pazarlara erişim kolaylıkları sağlanması ve rekabet gücünün artırılması gibi hedefler taşımıştır. Türkiye'nin ekonomik büyümesinin önemli bir parçası olarak görülen bu politikalar, sanayi üretimini ve ihracatı desteklemeyi amaçlamıştır. Bunların yanı sıra, Türkiye'de mal, hizmet

ve sermaye piyasalarının liberalizasyonu da önemli bir yer tutmuştur. Serbest piyasa ekonomisinin güçlendirilmesi amacıyla ticari engellerin azaltılması, yabancı sermaye yatırımlarının teşvik edilmesi ve uluslararası serbest ticaret anlaşmalarının imzalanması gibi adımlar atılmıştır. Bu gelişmeler, Türkiye'nin uluslararası ekonomiye entegrasyonunu kolaylaştırmıştır. İzlenen neoliberal politikalar ile ekonomik yapının serbest piyasa ekonomisine daha fazla entegre olması ve ekonomik büyümenin teşvik edilmesi amaçlanmıştır.

Türkiye'de uygulanan neoliberal politikalar, emek piyasası üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Esnek iş gücü piyasasının oluşu, işverenlerin iş gücünü hızlı bir şekilde ayarlamasına olanak tanırken, işçilerin güvencesiz çalışma koşulları ile karşılaşma riskini artırmaktadır. Bu durum, işçilerin istikrarsız iş durumları ve düşük sosyal güvencelerle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. Öte yandan ücret artışlarının sınırlandırılması ve sosyal güvencelerin azaltılması yoluyla işveren maliyetlerini düşürülmesi amaçlanmıştır. Nitekim bu da işçilerin gelir düzeylerinde ve çalışma koşullarında olumsuz etkilere yol açmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak işçi sendikalarının gücü azalmış, sendikal örgütlenme ile toplu pazarlık konularında da sınırlandırma eğilimi olmuştur.

Neoliberal politikalar çerçevesinde esnek iş gücü piyasasını genişletmek ve serbest ticaretin teşviki gibi adımlar atılmış, bu süreçte piyasa daha esnek hale getirilmiş, iş güvencesi yerine geçici ve taşeron işçi istihdamı artmış bu da işçi hakları ve çalışma koşulları üzerinde belirsizlik yaratmıştır. Ayrıca, serbest ticaret politikalarıyla birlikte uluslararası rekabetin artması, iş gücü maliyetlerini aşağı çekmiş ancak işsizlik sorunlarını da derinleştirebilecek yapısal dönüşümlere yol açmıştır. Türkiye'de izlenen neoliberal politikaların emek piyasası üzerindeki etkileri iş gücünün dönüşümü ve çalışanların yaşadığı ekonomik güvence sorunları meydana gelmiştir.

1980 sonrasında neoliberal politikaların etkisi ve özelleştirme politikaları nedeniyle devletin ekonomik hayat içerisinde çekilmeye başlamasıyla işverenler ekonomik hayat üzerinde geçmişe oranla güçlü bir

baskı grubu haline gelerek etkili bir konuma geçmişlerdir. 24 Ocak 1980 ekonomik kararlarının ardından Türkiye’de çalışma hayatını yeniden şekillendiren ekonomik, sosyal, hukuksal, dönüşümler yaşanmıştır. İşverenler açısından uluslararası alanda artan rekabet koşulları söz konusu olmuş, istihdamın sektörel dağılımı değişmiş, hizmet sektörü güçlenmiş ve istihdam şekilleri üzerinde değişimler yaşanmıştır. Çalışma ilişkilerinde ise bireysel bazdaki beklentilerin ön plana çıkıp, bireyselleşmenin artmasıyla insan kaynakları yönetiminin güçlenmesi endüstri ilişkileri politikalarını yeniden yapılandırma arayışına itmiştir. Bu bağlamda, işverenlerin uluslararası düzeyde nasıl konumlandıkları ve bu süreçte iş gücü yönetiminde hangi değişimleri yaşadıkları, endüstri ilişkileri politikalarının gelecekteki çehresini belirlemede önemlidir.

Türkiye’de 1980 sonrası izlenen ekonomik politikalar ve değişimler üzerine yapılan incelemeler dikkate alındığında bugüne kadar dört evrenin yaşandığını görülmüştür. Bunlar ihracata dayalı kalkınma politikalarına veya neoliberal politikalara geçiş, ekonominin finansallaşması, ekonominin dijitalleşmesi ve pandemi dönemleridir. Bu evrelerin herbirinde izlenen ekonomik politikalara bağlı olarak endüstri ilişkileri de etkilenmiştir.

24 Ocak 1980 tarihinde ülkede alınan ekonomik kararlarla Türkiye’de ekonomide neoliberal politikalar tercih edilmiştir. Bu ekonomik politika tercihinin uyumlu olma üzere ihracata dayalı kalkınma politikaları benimsenmiş, devletin ekonomi üzerindeki müdahalesi azaltılarak piyasa odaklı politikalar uygulanmaya başlanmıştır. Bunun bir neticesi olarak endüstri ilişkileri politikalarında da köklü değişimler yaşanmıştır. Bu vadede devlet, özelleştirme, serbest ticaretin teşviki, dışa açılma politikaları ve kamu harcamalarının kısıtlanması gibi neoliberal politikalarla, ekonomik büyümeyi teşvik etmiş, rekabet gücünü arttırmış ve mali disiplini sağlamıştır ancak, bu süreçte işsizlik artışı, gelir dağılımındaki adaletsizlikler ve sosyal güvenlik sistemlerindeki zayıflamalar gibi sorunlar yanı sıra işçi sendikalarının ekonomik ve siyasal etkileri

azalmış, toplu pazarlıklarda ise kapsam ve haklar açısından özellikle ücretler konusunda kayıplar görülmüştür.

Neoliberal politikalar içinde olmakla beraber ekonomik politikalara rengini verecek kadar etkileyen ekonominin finansallaşması ise ikinci dönemdir. 1980'lerden itibaren finans sektörünün büyük bir dönüşüm geçirmesiyle, bankacılık sektöründeki gelişmeler, sermaye piyasalarının genişlemesi ve finansal araçların çeşitlenmesi ekonominin finansallaşmasını tetikleyici faktörler olmuştur. Özellikle özelleştirme ve liberalleşme politikalarının etkisiyle, Türkiye'de bankacılık hizmetlerinin yaygınlaşması ve sermaye piyasalarının derinleşmesiyle ekonomik büyüme için finansal kaynakların daha etkin kullanımı sağlanmıştır. Finansallaşma topyekün ekonomi politikalarını ve dolayısı ile endüstri ilişkilerini de derinden etkilemiştir.

Üçüncü dönem Türkiye'de ekonominin dijitalleşmesinin etkisiyle oluşan dönemdir. 2000'li yılların başından itibaren bilgi teknolojilerindeki ilerlemeler, internet kullanımının yaygınlaşması ve mobil teknolojilerin gelişimi ekonominin dijital dönüşümünü hızlandırmıştır. Bu süreç, özellikle e-ticaret, dijital ödeme sistemleri, dijital bankacılık hizmetleri ve dijital pazarlama gibi alanlarda büyük değişimler getirmiştir. Türkiye'de hükümetin dijitalleşmeyi teşvik eden politikaları, bilgi ve iletişim teknolojilerine yapılan altyapı yatırımları ve girişimcilerin dijital ekonomiye olan ilgisi ekonominin dijitalleşmesini desteklemiştir.

Dördüncü dönem ise bütün dünyayı kasıp kavuran Covid-19 pandemisinin yaratmış olduğu kriz dönemidir. Bu dönem Dünya ekonomisi üzerinde olduğu gibi Türk ekonomisi üzerinde de derin etkiler yaratmıştır. Bu dönem ekonomi politikalarında olduğu gibi endüstri ilişkilerinin de olumsuz olarak etkilendiği bir süreç olmuştur. Buna karşın olumlu gelişme olarak da sosyal taraflar arasında sosyal diyalog artmıştır.

Demokratik ülkelerde endüstri ilişkileri alanında izlenen politikalar sosyal aktörlerin etkileşimi ile oluşmaktadır. Bununla birlikte John Dunlop'un endüstri ilişkileri sistemi ile ilgili teorisinde gösterdiği üzere tarafların toplumsal güç ve konumları endüstri ilişkilerini derinden etki-

lemektedir. Bu çerçevede özellikle neoliberal ekonomik politikaların benimsendiği ülkelerde işverenlerin ekonomideki etkinlikleri artmakta bu da endüstri ilişkilerinde başat aktör haline gelmelerine yol açmaktadır. Yukarıda belirtildiği üzere Türkiye’de 24 Ocak 1980’den itibaren izlenen politikalara tekabül eden dönemlerde işverenlerin etkinliği artmıştır. Bu çerçevede bu çalışmanın konusu Türkiye’de 24 Ocak 1980 ekonomik kararları ile başlayan neoliberal politikalarla birlikte ekonomik hayatta gücü artan işverenlerin üst sendikal örgütlenmesi olan Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu’nun (TİSK)endüstri ilişkileriyle ilgili kamu politikalarının oluşumu üzerindeki etkilerinin ortaya konulmasıdır.

Çalışmada veriler birincil kaynaklardan ve literatür taraması ile elde edilmiş ve değerlendirilmiştir. Tezde TİSK’in endüstri ilişkileri politikaları üzerindeki etkilerinin belirlenmesinde TİSK’in kurumsal yayınları ve kurum adına yapılan açıklama, demeç, rapor, mülakatlar esas alınmıştır. Bu amaçla TİSK’in 1983 yılından 2022 yılına kadar gerçekleştirdiği toplam 14 Genel Kurulda sunulan “Çalışma Raporları” incelenmiştir. TİSK’in Genel Kurul Raporlarındaki endüstri ilişkileriyle ilgili tercih ve politika önerileri ile gelişmeler hakkındaki kurumsal değerlendirmelerinden hareketle işverenlerin çalışma hayatında sorun olarak gördükleri alanlar tespit edilmiş ve sorunlara karşı geliştirdikleri görüş, öneri ve politikalar belirlenmiştir. Genel Kurul Raporları’ndan, yayın ve bildirilerinden, kamuoyu ile paylaştığı verilerden yararlanılmıştır.

Çalışmada Türk endüstri ilişkileri sistemi politikalarının oluşumunda TİSK’in yeri, yapısı ve etkisi detaylı olarak yer almıştır. Özellikle Türkiye’nin 1980 sonrasında Covid-19 pandemisi sonuna kadar yaşanan dönemlerde ekonomik, yapısal ve endüstri ilişkilerinde yaşanan değişimlerde TİSK’in rolü yukarıda bahsi geçen kaynakları üzerinden elde edilen bilgiler ışığında incelenerek, saptanmıştır. Ayrıca bu dönemler incelenirken dönemlere ait ayırt edici özellikler ve hâkim paradigmalar dikkate alınarak değerlendirilme yapılmıştır. Çalışma tasviri bir çalışma olmakla beraber zaman derinliği içinde TİSK’in politikalarındaki

değişiklikleri sergilemesi açısından tarihsel metoda da başvurulmuş ve konular analitik olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde endüstri ilişkileri politikalarının oluşturulması ve bu politikaları oluşturan aktörler ve amaçları anlatılmıştır. Bölümün ilerleyen kısımlarında endüstri ilişkileri politikalarının oluşumuna etki eden faktörler detaylıca incelenmiştir. Bu faktörler ekonomi politikalarındaki değişim, yasal düzenlemelerdeki değişim, teknolojideki gelişim ve değişim, toplumsal yapıdaki değişim ve küreselleşme olarak belirlenmiştir. Bu olguların endüstri ilişkileri politikalarını nasıl etkiledikleri ve bugün gelinen aşama değerlendirilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ülkemizdeki işveren örgütlerinin tasnifi yapıp, işveren sendikalarının kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği aşamalar ile TİSK'in kuruluşu ve gelişimi, yapısı, amacı, çalışma konuları ve fonksiyonları incelenmiştir. Bu incelemeler sırasında TİSK'in Türk endüstri ilişkileri içerisindeki yeri ve önemi analiz edilmiştir. TİSK'in Türk işverenlerini yurt içinde ve yurt dışında temsile yetkili tek konfederasyon olmasından hareketle ulusal ve uluslararası alanda temsil fonksiyonuyla yaptığı proje ve çalışmalar incelenerek değerlendirilmiştir.

Çalışmanın son kısmı olan üçüncü bölümde ise, 1980 sonrası yaşanan değişim ve dönüşümde endüstri ilişkilerine etki eden dönemler dört başlık altında toplanmıştır. Bunlar ihracata dayalı kalkınma politikalarına geçiş, ekonominin finansallaşması, ekonominin dijitalleşmesi ve pandemi dönemi olarak ayrılmıştır. Bu dönemler bazında işveren örgütlerini temsilen TİSK'in istek, talep ve önerileriyle endüstri ilişkileri politikalarını nasıl etkilediği incelenmiştir.

Bu bölümün ilk kısmında, 1980'lerde Türkiye'de gerçekleşen neo-liberal dönüşümle birlikte ihracata dayalı kalkınma politikalarının benimsenmesinin ekonomi ve siyaset üzerindeki etkileri ele alınmıştır. 12 Eylül 1980'de gerçekleşen askeri darbe sonrasında başlayan ve 1990'lara kadar devam eden bu süreçte ekonomik politikalar köklü bir değişim yaşamış ve devletin ekonomi üzerindeki müdahalesi azaltılarak piyasa

odaklı politikalar uygulanmıştır. Devlet, özelleştirme, serbest ticaretin teşviki, dışa açılma politikaları ve kamu harcamalarının kısıtlanması gibi neoliberal politikalarla, ekonomik büyümeyi teşvik etmiş, rekabet gücünü arttırmış ve mali disiplini sağlamıştır. Ancak, bu süreçte işsizlik artışı, gelir dağılımındaki adaletsizlikler ve sosyal güvenlik sistemlerindeki zayıflamalar gibi sorunlar ortaya çıkmış ve çalışmada ele alınmıştır.

Bir sonraki dönem olarak Türkiye’de ekonominin finansallaşması dönemi ele alınmıştır. 1980’lerden itibaren finans sektörünün büyük bir dönüşüm geçirmesiyle, bankacılık sektöründeki gelişmeler, sermaye piyasalarının genişlemesi ve finansal araçların çeşitlenmesi ekonominin finansallaşmasını tetikleyici faktörler olmuştur. Özellikle özelleştirme ve liberalleşme politikalarının etkisiyle, Türkiye’de bankacılık hizmetlerinin yaygınlaşması ve sermaye piyasalarının derinleşmesiyle ekonomik büyüme için finansal kaynakların daha etkin kullanımı değerlendirilmiştir.

Üçüncü olarak Türkiye’de ekonominin dijitalleşmesi incelenmiştir. 2000’li yılların başından itibaren bilgi teknolojilerindeki ilerlemeler, internet kullanımının yaygınlaşması ve mobil teknolojilerin gelişimi ekonominin dijital dönüşümünü hızlandırmıştır. Bu süreç, özellikle e-ticaret, dijital ödeme sistemleri, dijital bankacılık hizmetleri ve dijital pazarlama gibi alanlarda büyük değişimler getirmiştir. Türkiye’de hükümetin dijitalleşmeyi teşvik eden politikaları, bilgi ve iletişim teknolojilerine yapılan altyapı yatırımları ve girişimcilerin dijital ekonomiye olan ilgisi ekonominin dijitalleşmesi incelenmiştir.

Son olarak Covid-19 pandemisinin yaratmış olduğu kriz ortamı incelenmiştir. Bu dönem Türk ekonomisi üzerinde derin etkiler yaratmış, salgın ile birlikte dünya ile paralel olarak Türkiye’de de önlemler alınarak ekonomik faaliyetler kısıtlanmış ve sosyal izolasyon tedbirleri uygulanmıştır. Bu durumda hükümet, salgının ekonomik etkilerini hafifletmek amacıyla işverenlere çeşitli destek ve teşvik paketleri açıklamış ve bu paketler arasında kredi destekleri, vergi ertelemeleri, nakit trans-

ferleri ve istihdam koruma programları gibi çeşitli sübvansiyonlar ve önlemler yer almıştır. Bununla birlikte, salgın sürecinde artan maliyetler ve döviz kurlarındaki artış yönlü dalgalanmalar gibi zorluklar ülkedeki ekonomik istikrarı tehdit ederken, sosyal diyaloglarla bu etkilerin en aza indirilmeye çalışılması da tezde detaylıca değerlendirilmiştir.

Sonuç bölümünde ise; çalışmadan elde edilen ve ulaşılan sonuçlar bir bütün olarak ele alınıp değerlendirilmiş ve TİSK'in endüstri ilişkileri alanında ürettiği ve uygulamaya koyduğu politikalar belirtilerek yorumlanmıştır.